

HANS FREYER: *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft* (Sociologia ca știință a realității), Leipzig und Berlin, B.G. Teubner, 1930, in 8, IV, 310 p.; — *Einleitung in die Soziologie* (Introducere în sociologie), Leipzig, Quelle & Meyer (colecția „Wissenschaft und Bildung“), 1931, in 16, 150 p.

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I.*

Sociologie. București: Editura Enciclopedică, 2002

Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum, semnată de Sanda Golopenția.

Datorită unui gânditor Tânăr, care se impusese prin câteva lucrări din domeniul filozofiei culturii, scrise într-o limbă comparabilă celei a lui Nietzsche: *Antäus. Grundlegung einer Ethik des bewussten Lebens* (1918), *Die Bewertung der Wirtschaft im philosophischen Denken des 19. Jahrhundert* (1921), *Prometheus. Ideen zur Philosophie der Kultur* (1923), *Theorie des objektiven Geistes* (1923) și *Der Staat* (1925), ajungând încă din 1922 profesor la Kiel, iar din 1925 titular de sociologie la Lipsca, *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft* este una dintre aparițiile cele mai interesante ale ultimilor ani, prin faptul că oferă putință cunoașterii temeinice a unei poziții prezentate până acum doar într-o sumară schiță din „*Zeitschrift zur Völkerpsychologie und Soziologie*“ (5. Jg., 1929, 3. Heft, *Soziologisches Symposion II*: Hans Freyer, *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*). De atunci, lucrării de care ne ocupăm i-a mai urmat și o *Einleitung in die Soziologie*, rezumat concis, situat în cadrul unei pe cât de scurte, pe atât de pătrunzătoare istorii a doctrinelor sociologice.

Punctul de plecare al lui Hans Freyer, în întreprinderea pe care o califică drept o „fundamentare logică a sistemului sociologiei“, chiar prin subtitlul volumului *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*, e constatarea „fenomenologică“ a celor două dimensiuni deosebite ale realității studiate de științele spiritului: conținut intelectual și act sufletesc ori conexiuni de sens și conexiuni de trăire, „spirit obiectiv“ și „spirit subiectiv“ sau „logos“ și „psyché“ cum mai sunt numite. Legătura cu *Theorie des objektiven Geistes*, studiu sistematic al închegării vieții sufletești în obiectivări materiale, purtătoare, mai efemere sau mai trainice, ale unor semnificații și ale chipului în care aceste obiectivări sunt înglobate, datorită înțelegерii, în ritmul vieții prin actualizarea lor în conștiințele individuale, e vădită. Deosebirea dintre aceste două dimensiuni, opuse neîncetat, e dialectică: fiecare dintre ele exprimă un aspect al realității spirituale integrale.

Teoria contemporană a științelor nu derivă din această deosebire, în mod obișnuit, decât o separare a spiritualului de psihic, opunând *științelor sistematice* ale culturii, preocupate de câte o categorie de obiectivări semnificative, *psihologia*, studiul proceselor sufletești corelate creării și actualizării acestor obiectivări. Adoptarea acestui dualism ca formulă de organizare a sistemului științelor noologice face însă cu neputință o situare convingătoare a istoriei și cu atât mai puțin a sociologiei, care, nefiind psihologie, nu poate fi, în cadrul lui, decât știință sistematică a unui fragment particular de obiectivări semnificative.

Realitatea spirituală e fără îndoială o înlătuire universală de semnificații, dar e totdeodata și devenire în timp, proces, înfăptuire de semnificații. Considerarea psihologiei ca știință a devenirii sufletești nu e însă consecința unică ce trebuie dedusă dintr-această înțelegere; *istoria* și *sociologia* trebuie trecute și ele în aceeași categorie a disciplinelor noologice și privite ca științe ale devenirii istorice și sociale. Trebuie redobândite din nou roadele de gândire ale idealismului și romanticismului german, pentru care duplicitatea de fețe a realității spirituale era, cum au arătat-o mai ales Troeltsch și Rothacker, o temă fundamentală. Abia astfel se pot deduce din constatarea fenomenologică initială toate concluziile pe care ea le oferă celui ce încearcă o sistematizare a disciplinelor preocupate de realitatea spirituală. Căci chiar dacă *metafizica* va încerca să pătrundă totdeauna până la o înțelegere în care cele două dimensiuni: semnificație și viață, sunt văzute în unitatea lor primară, *științele empirice* ale acestei realități se deosebesc net, și în atitudinea lor de cunoaștere și în structura lor logică și în sistematizările la care ajung, după cum se preocupă de realitatea spirituală conținut ideal sau de realitatea spirituală ca devenire.

Faptul existenței spiritului obiectiv, adică a unor materializări de idei relativ autonome față de procesul vieții, dă naștere unei cunoașteri specifice preocupate nu de ființarea și devenirea conținuturilor acestui proces, ci de pătrunderea semnificației pe care o reprezintă ele. Opera lui Dilthey e consacrată în întregime construirii unei sistematici a disciplinelor ce aplică această cunoaștere în cercetarea tuturor fețelor a ceea ce numește el *die geschichtliche Welt* (lumea istorică): întregul sistemelor culturii (arta, știința, religia, moralitatea, economia etc.) și al formelor organizării externe (Stat, Biserică etc.) determinate empiric. Etosul lor, de suverană înviere teoretică a vremurilor și a vietilor prin recursul la împărația intemporală de înfăptuiri a istoriei împlinite, adâncind închegările în care ele au cristalizat: ruinele și catedralele, hrisoavele și însemnările, operele de artă și toate celealte asemănătoare, n-a fost stăpânit de nimeni în mai deplină măsură decât de acest mare urmaș al lui Hegel într-o vreme de pozitivism. Cercetările lui nu adâncesc semnificația întregii istorii a cercului cultural european într-un silogism nemăsurat de bogat, ca cel în care o gândește Hegel, dar asemenea acestui pilditor

al său, [Freyer] o socotește drept o mare alăturare de forme înfăptuite, iar nu ca o curgere.

În cadrul acestui mod de considerare a realității spirituale, numit de Freyer *logoswissenschaftlich* (prin prisma obiectivărilor semnificative), — cum orice obiectivare semnificativă răsare și e trăită prin procese sufletești, are o anume durată și e legată de anume stări sociale —, viața sufletească, devenirea istorică și viața socială nu sunt lăsate deoparte, ci — această realitate fiind un tot, organic legat, care se cere privit în toate fețele sale — sunt declarate nelipsite pentru desăvârșirea interpretării acestor obiectivări sub formă de condiții metodologice, de perspective ce nu trebuie pierdute din vedere: raportare la suportul psihic creator sau actualizator al obiectivării semnificative, la locul în care sunt inserate în ordinea succesiului, la frământările obștești din care răsar ele. Sistematizarea dată de Dilthey disciplinelor noologice, deși distinge științele organizării externe de sistemele culturii, ca implicând înlănțuirea voințelor individuale, nu cuprinde totuși nici ea, datorită faptului că reduce cercetarea acestei organizări externe la studiul formelor vieții sociale, ceea ce revine la a o considera drept o categorie de obiectivări intemporeale, aspectul social al realității spirituale, cum nu reușește să cuprindă deloc nici pe cel psihic și nici pe cel istoric. *Sociologia lui Simmel*, știință particulară a aspectului formal al vieții în obștie a oamenilor, a tiparelor ideale în care pulsează ea; *relationismul lui v. Wiese*, schema sistemului faptelor sociale simple, din ale căror îmbinări felurite se încheagă structura situațiilor sociale concrete, și *universalismul lui Spann*, încercare de a determina structura ideală a vieții sociale, aşa cum există pe planul semnificațiilor pure înainte de a se înfăptui în trecător, reprezentă tentativele mari de a întemeia știința societății pe această cale de cunoaștere, asemuind viața socială artei, moralei sau oricarei alte categorii de obiectivări semnificative ale vieții spirituale.

În toate aceste sociologii faptele sociale sunt dezbrăcate oarecum de caracterul lor de realitate. Trăsătura distinctivă a aspectului social al realității spirituale este, fără îndoială, închegarea lui din nenumăratele înmănușcheri trainice de oameni: *unitățile*, comparabile totuși — prin durata lor, ce depășește lungimea vieții de om, prin autonomia lor relativă față de viața indivizilor și prin faptul că sunt structuri semnificative ce pot fi înțelese — cu obiectivările semnificative pe care le studiază arta, religia și celealte discipline sistematice ale realității. Aceste unități sunt însă *cazul limită al obiectivității* și se deosebesc destul de hotărât de celealte înfățișări ale spiritului obiectiv: ele sunt întâi forme în devenire, existența lor e procesuală; iar cercetătorul, departe de a putea să le considere din afară, e părță la ele: cunoscându-le, își cunoaște propria-i situație. Abia de când au fost luate în seamă aceste trăsături deosebitoare, poate fi socotită constituită o sociologie capabilă de a cuprinde toate fețele realității; moment care a intervenit ca un produs dialectic al filozofiei hegeliene a dreptului, când s-a trecut — revolu-

ționar de către Marx și doar reformator de către Lorenz von Stein — de la filozofia *spiritului la știința realității sociale*, antropoligizând feuerbachian, așezând pe planul faptelor concrete și concentrând precumpărător asupra problemelor prezentului dialectica lui Hegel. Acest mod de considerare — preocupat întâi de toate de desfășurarea realității spirituale, de existențial și nu de semnificație, care privește obiectivările spirituale doar ca momente integrante ale realității sociale, înfăptuit prin strădania lui Scheler în cercetările de sociologia științei, și a lui Mannheim în studiile consacrate conceptului de ideologie, — e complementul necesar al celui concentrat doar asupra obiectivelor semnificative.

Sociologia astfel concepută, *sociologia ca știință a realității*, e într-o îndoită legătură cu *Istoria*. Întâi: pentru că „de natură istorică nu numai formal, ci și prin conținut, nu numai în logica și sistematica ei, ci și prin problematica ei“ (115). Apoi: pentru că e un produs istoric, cu apariția legată de o anume vreme: „realitatea socială a cărei dinamică alcătuiește problema sociologiei nu există decât în ordinea socială burgheză“ (115). Într-un anume sens, sociologia e continuatoarea cu mijloace realiste a filozofiei istoriei; în toate sistemele ei clasice, ea e știința destinului social al omenirii; în Franță și Anglia e încă istorie universală a societății omenești, în Germania, cu deosebire analiză a prezentului. În chip firesc orice sistem de sociologie are o anume vizuire de filozofia istoriei; sunt însă destul de numeroase sistemele voit istorice. Reprezentativi pentru cele trei tipuri de atari sisteme în sociologia germană ar putea fi socotiți: Oppenheimer, continuatorul filozofiei pozitivistice a istoriei, care încearcă o analiză a factorilor sufletești și sociali ce resortează înaintarea omenirii de la clanuri la forma actuală și la altele superioare; Alfred Weber, cu morfologia sa comparată a culturilor, strâns legată de istorismul contemporan și Max Weber, care deși tinde la o sistematică ce să înfățișeze raționalizarea treptată a realității culturale europene prin ceea ce numește tipuri ideale: mijlocitoare între individual și general prin faptul că împerechează caracteristicul cu universalul, dă totuși analize istorice remarcabile ale situației actuale.

Gândirea sociologică trebuie să fie istorică: *conceptele sociologice* trebuie numai decât să fie *saturate istoric*. Mai mult decât atât: pentru a surprinde desfășurarea reală a vieții sociale, e necesar să se facă chiar mai mult decât doar o trecere de la considerarea structurală a vieții sociale la una dinamică. Trebuie să se țină seamă și de procesul continuu de înfăptuire al acestei realități, de modul în care răsare ea din viața sufletească; de *dimensiunea ei psihică*, așa cum a făcut-o un mare pilditor, Tönnies, în *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Neputința lui Vierkandt și chiar și a lui Max Weber, care considerau numai procesele individuale psihice, nu și formațiunile trainice răsărite dintr-însele, de a nu confunda oarecum sociologia cu psihologia, indică însă greutatea ocolirii confuziei. Nu mai puțin anevoieasă e distingerea sociologiei de istorie, când nu se recurge la

distincțunea lesnioioasă, dar plină de reminiscențe din științele naturii, a lui Rickert între științele nomotetice și cele idiografice. Ceea ce poate fi afirmat cu certitudine e doar că, spre deosebire de istorie, disciplină preocupată de succesiunea prezenturilor ce alcătuiesc un fragment de timp, sociologia se ocupă de *structura unor unități* apărute la anume momente, socotind dinamica schimbărilor lor numai drept un element esențial al acestei structuri.

Deci nu trebuie deosebite numai două atitudini de cunoaștere: aceea a științelor naturii și aceea a științelor omului, cum distinge încă teoria modernă a științelor, ci, aşa cum decurge din constatăriile de mai sus, trei: atitudinea logică a *disciplinelor naturii*, cunoașterea resortată de voința tehnică în vederea supunerii tot mai desăvârșite a materiei; cea a *disciplinelor logosului*, însuflețire a înfăptuirilor obiective, în care gândul și lucrarea împlinită a omului au izbutit să se Închege sustragându-se de sub puterea timpului, și cea a *disciplinelor realității*, înțelegere a desfășurării faptelor și a întâmplărilor în care izbucnește în timp soarta oamenilor și a omenirii. Omul *dominator* în fața ființării obscure pentru el a ceea ce nu e omenesc odătă, *pasiv contemplator* în fața obiectelor materiale ce încorporează gândul împlinit și activ în fața unor înlănțuiri de fapte hrănite de voirile lui și ale semenilor săi, de care e *legat existențial*, altădată: acestea ar fi raporturile deosebite subiect cunoscător–obiect cunoscut ce determină aceste trei componente ale sistemului cunoașterii.

Ca știință a realității, sociologia e o *disciplină etică*. Căci, stabilind făgășele în care se descarcă energia volitivă a oamenilor ce o alcătuiesc, ea dă puțință valorificării acțiunilor individuale prin raportarea la năzuințele vremii. Fără a susține introducerea judecăților de valorificare individuală în știință, se deține astfel o poziție pe care o ocupase în lucrările sale, deși o condamna aparent, prin postularea îndepărtării judecăților de valoare din știință, și Max Weber.

Capitolul al treilea: *Liniile fundamentale ale sistemului*; își propune să dea, nu ordinea completă a conceptelor structurale sociologice, ci numai concepțele polare între care poate fi însirată felurimea situațiilor sociale concrete. Căci, deși gândirea sociologică trebuie să fie istorică cât de mult posibil și cu toate că, asemenea filozofiei istoriei, trebuie să privească situațiile pe care le cercetează ca aparținând unei succesiuni ireversibile și unice, sociologia nu trebuie să renunțe la situația de *disciplină sistematică*. Temeiul pentru care ea poate fi o atare disciplină se găsește încă în concepția lui Hegel despre viața socială, când acesta consideră etapele moralității (*Sittlichkeit*) urmându-se doar pe plan logic dar le socotește coexistente și în vremea lui — vremea în care, pentru el, istoria se împlinise, desfășurată complet — ca forme structurale asemenea unor straturi geologice suprapuse. Dialectica ideal-abstractă a filozofiei hegeliene a fost răstălmăcită de sociologia modernă în desfășurarea reală de situații concrete; această idee a simultaneității succesiștilor în viața socială a supraviețuit însă și la Tönnies și la

Max Weber. Fără a deveni o morfologie sau o tipologie, datorită faptului că aspectul structural al realității, de care se preocupă, nu reprezintă doar o succesiune în timp ci și o conexiune logică în prezent, sociologia este totuși o disciplină sistematică. Căci, deși expresia cea mai pură posibilă a oricărei structuri e proprie doar vieții sociale a unei epoci omogene determinate, structurile aproape pure deosebite succedându-se deci, datorită faptului că aceste formule structurale intervin de obicei în măsură mai mare sau mai mică în închegarea structurii de ansamblu a epocilor eterogene, sociologia poate fi știință sistematică și fiind știință a realității, atâtăasupra prezentului, când înfățișează modul de coordonare actual al formulelor structurale deosebite ce intră în compoziția lui.

Concepțele structurale ce cuprind dialectica societății sunt: *comunitatea* și *societatea*, aşa cum le-a stabilit Tönnies. Decât că, chiar și acest autor, singurul care n-a cedat complet formalismului, interesându-se și de ordinea succesiunii istorice a tipurilor stabilite de el, nu reașeză aceste două tipuri în desfășurarea în timp a vieții sociale. Ceea ce deosebește societatea de comunitate — grup, puternic încheiat prin conviețuirea pe aceleași locuri a unui număr restrâns de oameni, anistoric pentru că viața lui, urmând tradiția în toate privințele, este asemenea celei avute de rândurile de oameni anterioare, omogen pentru că toți participă la fondul tradițional comun la fel prezent în trăirea fiecărui și nedepășit de nici unul — e nu faptul înmănuncherii mai slabe a componentelor, grămădiți în vederea satisfacerii unor interese individuale: vizuirea aceasta se resimte prea mult de sistemul ideologic prin care burghezia veacurilor XVIII și XIX își interpreta ființarea, ci faptul, reamarcat de Max Weber, al intervenției autoritatii (*Herrschaft*), al apariției unor unități sociale închegate din straturi sociale deosebite. Din momentul în care anume comunități și-au supus altele până azi, nu s-au variat decât două formule structurale ale vieții sociale: *societatea divizată în stări*, închegată ierarhic cu straturi deosebite ce au monopolul anumitor atribuții sociale, și *societatea divizată în clase*, diferențiată economic în două fracțiuni, dintre care cea oprimată proclamă dreptul ei de a reprezenta societatea întreagă, reclamând folosirea deplină a autoritatii sociale.

De abia întrucât se concentrează asupra conținutului dialectic al societății divizate în clase, în *studii empirice*, dar nu particulariste ca cele întreprinse de americani ci îndreptate spre sinteză și dinamice, e știință concretă sociologia. Multiplicitatea proiecțiunilor utopice în viitor: prevederea marxistă a depășirii structurii prezente prin descărcarea forțelor revoluționare latente ale societății divizate în clase, afirmarea evoluției organice a formațiunilor populare, ori postularea înfăptuirii de către statul, considerat oarecum hegelian unealta pe pământ a divinității, a unei structuri mai desăvârșite, vădește învecinarea sociologiei cu politica. Întrucât aceste prelungiri în viitor sunt socotite forțe active, unelte ale schimbării stării sociale actuale, se face *politică*; când sunt sortite doar să fie ideile

conducătoare ale procesului de limpezire teoretică a complexității realității, se face *sociologie*. Teoreticitatea e însă doar *cerința formală* a sociologiei; una *materială* a veracității o complinește. Polivalența haotică a prezentului accesibil empiric nu se lămurește decât prin raportarea la formula structurală pe care tinde să o înfăptuiască, adică prin raportarea la direcția în care se descarcă energiile volitive ale oamenilor aceluia moment. Doar când cel ce studiază viața socială voiește conform sensului imanent al vremii, cunoștințele sale sunt „adevărate“ (p. 307) în sensul propriu al cuvântului. În acest sens se poate afirma că tălmăcirile sociologiei nu-și primesc confirmarea decât când cursul întâmplărilor ulterioare lor le adeveresc.

Einleitung in die Soziologie cuprinde în partea ei sistematică aceleași concepții, înfățișate în două capitole: *Obiectul sociologiei* (Realitatea socială, ochiul sociologic, gândirea sociologică) și *Sociologia ca știință a realității* (Structura sistemului, Exemplificări de concepte structurale sociologice, Prezentul ca obiect al sociologiei), de cele mai multe ori într-o formulare mai pregnantă decât cea din *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*.

* * *

Reducând arhitectonica foarte complicată a gândirii lui Freyer la formele ei esențiale și străpungând meandrele sirului ideilor sale — înfățișate într-o formă impunător de îngrijită — se ajunge la câteva afirmații, îndrăznețe și extrem de rodnice: sociologia e o preocupare de natură istorică, cu un rost existențial, atât timp asupra prezentului, ce nu se încheagă însă prea cu ușurință în înlănțuirea unitară pe care ar urma să o reprezinte.

Încercând, printr-o apropiere de istorie și o orientare după atitudinile acesteia, înfăptuirea unei sociologii în mai mare măsură expresiunea logică a realității decât sistemele de până acum, ce să țină seamă de dinamica vieții sociale, Freyer stabilește o nouă diviziune a sistemului cunoașterii, susținând existența unei a treia categorii de discipline: științele realității, pe lângă cele două admise obișnuit: științele naturii și științele spiritului. Iar acum gândirea sa, aşa cum poate fi cunoscută prin scrierile de care ne ocupăm, oscilează între dorința de a realiza *intenția originară a apropiерii cât mai mari de realitate și între apărarea și elaborarea clasificării ce-i aparține*. Ea încearcă să împace mlădierea supusă după multiplicitatea de fețe echivoce și ipotetice a concretului cu intransigența rigidă și univocă chiar și a celei mai cumpănite afirmații. Neputința acestor pagini remarcabile, pline de inițiative novatoare, de a smulge adeziunea completă a cititorului decurge tocmai din această pendulare nehotărâtă între *wirklichkeitwissenschaftlich* și *Wirklichkeitswissenschaft*, între realism și „știință realității“.

Urmărirea fiecăreia dintre ideile-miez ale speculației freyeriene vădește unduirea sinusoidă între aceste două poziții. Și dacă, mai ales celui care o citește pe sărite, ea nu-i apare prea considerabilă, lucrul se datorește doar contrapuncticiei surprinzătoare a închegării edificiului acestei gândiri, care conturează în modul cel mai firesc afirmațiile undeva și le adâncește cinci și apoi zece capitole mai departe.

Într-adevăr limpeziciunea univocă a imaginii realității spirituale în expunerile inițiale decurge din antitetizarea euristică a devenirii și a existenței și din repartizarea sociologiei printre disciplinele preocupate de devenire. Dar, — lucrul e spus încă în studiul consacrat de un școlar al lui Plenge, Iosif Pieper, scrierii de care ne ocupăm: „*Wirklichkeitswissenschaftliche Soziologie, Kritische Randbemerkungen zu Hans Freyer „Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft“*“ (Archiv für Sozswiss. u. Sozpol., 66 Bd, 1931, Hft 2, p. 394—407), pe când conținutul semnificativ poate fi oarecum izolat de actul ce i-a dat naștere (considerarea unei opere de artă sau a unei prescripții morale în ea însăși, oarecum în afara procesului apariției și al ființării ei istorice, fiind posibilă), inversa nu poate fi întreprinsă. Înțelegerea actului presupune ținerea în seamă a conținutului său pe când conținutul poate fi privit întrucâtva în sine. Existența unor științe sistematice ale culturii, preocupate numai de obiectivările semnificative, statice și intemporale, științele logosului în terminologie freyeriană, e normală. Ființarea altor științe, ce concep realitatea spirituală numai ca „devenire în timp“ (p. 21), e dimpotrivă o ficțiune ce n-a fost întrebuiată decât pentru a îndepărta sociologia cât de mult de extrema științelor logosului. Iar invocarea lui Dilthey, înfăptuitorul unor discipline pure ale logosului, ca justificare a necesității existenței autotetice a unor discipline pure ale devenirii, ale „realității“, e destul de forțată, cum o arată concludent Siegfried Landshut în referatul său critic *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft* din „Blätter für deutsche Philosophie“, VI, 1—2, p. 167—172; pentru Dilthey interpretarea obiectivărilor e totdeauna un mijloc în vederea luminării unei înlăuntruri de vieți de la un anume moment și nu un scop în sine. Când această afirmație e făcută pentru întâiele dăți, Freyer o atenuează totdeauna prin completarea că științele devenirii sau ale realității sunt coordonate științelor logosului în categoria mai largă a științelor spiritului (p. 13—22). Rezerva dispare de abia când Freyer analizează realitatea socială (cap. I, 8 și mai ales II, 8); deși o socotește constituită din unități, „forme închegate din oameni vii“ (p. 82), nu ține seamă în aproape tot capitolul al doilea (*Îndoita legătură a sociologiei cu istoria*) decât de elementul „oameni vii“. Consecința e identificarea aproape completă a sociologiei cu istoria, la adăpostul categoriei științe ale realității; distincția stabilită în paginile consacrate raportului dintre aceste două discipline nu e decât graduală: referindu-se amândouă la ireversibilitatea desfășurării ființării omenirii, istoria e preocupată de redarea succesiunii momentelor ei prin

concepte individuale și cel mult tipuri ideale, sociologia exprimă numai prin tipuri ideale weberiene structura formațiunilor la care se ajunge în diferite momente. Gândirea sociologică străbate în concepția dominantă a lui Freyer, constată un comentator preocupat de istorie: Hans Proesler, în „Schmollers Jahrbuch“ (55 Jg. 1931, 2 Hft, p. 152–159), întocmai calea urmată de cea istorică, cu deosebirea doar că depășește conceptele individuale ale acesteia trecând la altele, legate și ele de anume intervaluri de timp dar mai lungi, de un grad de generalitate mai ridicat. Capitolul ultim, destinat schițării logicii sistemului sociologiei sale, părăsește în mod tacit această diviziune accentuând elementul „formă“ al unităților sociale ([schițare] începută încă din II, 8: *Despre conceptele structurale sociologice. Delimitarea față de istorie*) și întemeindu-se pe asemănarea pe care unitățile sociale, deși istorice și străbătute de pulsula vieții, o au, datorită perenității lor, cu obiectivările semnificative. Deși situate undeva în succesiunea ireversibilă a timpului, sunt „generalizabile“ (p. 198), neatârnate față de devenirea continuă a vieții sociale, fiind uneori chiar „elementele structurale eterne ale vieții sociale de orice fel“ (p. 220). De acum „sociologia nu trebuie să-și istorizeze complet sistemul“ (p. 218); stabilirea sistemului conceptelor sociologice nu tulbură natura istorică a realității sociale și nici înlănuirea lor dialectică reală. Ce e drept, sociologia nu mai e, în acest caz, expresia unor situații concrete, rămânând doar un repertoriu al conceptelor situate istoric, cu care poate fi desemnată realitatea socială. Iar dacă apropierea vădită de formalismul sistemelor de sociologie orientate după științele logosului atrage după sine și apropierea de acestea, atunci nici științele realității nu mai sunt cu mult altceva decât „științe ale logosului“. Ce e drept, gândirea profund istorică a lui Freyer dă enumerării sale a conceptelor fundamentale mai mult aspectul de infățișare a punctelor de inflexiune ideale, în raport cu care poate fi înțeles vălmășagul procesului istoric al vieții europene.

Această peripecie a tezei centrale a istoricității sociologiei: netă și hotărâtă la început, atenuată și încăpătoare în ultima parte a scrierii, în care Freyer înlănuiește atitudinea metafizică, ce prilejuiește clasificarea sa a sistemului cunoașterii, cu una epistemologică realistă, trecând de la afirmații asupra realității spirituale la făurirea mijloacelor cunoașterii ei, constituie neajunsul mare al încercării autorului nostru.

Afirmațiile corolar ale istoricității sociologiei: cea a *naturii ei existențiale* și cea a *caracterului ei de știință a prezentului* transpun această disonanță pe alt plan.

Opoziția dintre științele realității și științele spiritului e obținută prin recursul la o antitetizare abstractă. Etosul de cunoaștere al științelor logosului ar fi o pătrundere în semnificația a ceva extern și obiectiv existent spre deosebire de cel al științelor realității: cunoașterea teoretică a propriei situații, ce se înfăptuiește în parte prin chiar voluțiunile cunoșătorului. Concluzie logică a afirmației

naturii antropologice a sociologiei, socotită „știință a realității“ și în consecință deosebită ontologic de „științele logosului“, care e însă în nepotrivire cu natura complexă a realității spirituale în care pot fi întâlnite nu opozitii tăioase ci doar trecheri nesimțite. Într-o formulare hotărâtă această opozitie ia înfățișarea: cunoașterea a ceva deosebit spațial sau temporal de cunoscător-autocunoaștere într-un sens mai larg. Capitolul final al scrierii, consacrat schițării sistemului conceptelor sociologice, nu întrebuiștează însă decât rareori calificativul de „existențial“ și, deși e preocupat de interpretarea situației sociale prezente, nu se mărginește la considerarea prezentului. Însuși faptul că Freyer prezintă — atunci când încearcă să determine făgașul ideal de desfășurare al vieții sociale, în raport cu care poate fi interpretată situația prezentă de care suntem legați existențial, — forme structurale care, cu toate că fințează alături oarecum în toate timpurile, sunt de fapt proprii unor momente și societăți deosebite în ordinea succesivului, vădește exagerarea afirmației concentrării sociologiei numai asupra propriei existențe și asupra prezentului. *Einleitung in die Soziologie* pomenește drept una dintre antinomiile sociologiei faptul că e o „disciplină universală prin obiectul ei, aplicată întregii lumi istorice, și cuprindând toate fenomenele sociale, care e voit concentrată totuși asupra problematicii istorice a prezentului“ (p. 125); nu vorbește însă asupra sociologiei aplicate trecutului.

Atât afirmația naturii existențiale a sociologiei cât și concentrarea exclusivă asupra prezentului exprimă cerințe de care sociologia trebuie să țină seamă dacă vrea să evite un formalism constructiv, nepotrivit dintru început surprinderii bogăției vieții. Năzuind la o exprimare logică a aspectului social al realității omenești, totdeauna individualizate, ea trebuie să privească forma istorică actuală a conviețuirii omenești în știință a prezentului, sensibilă față de tot ce aduce nou această formă. Și, firește, această formă va putea fi cunoscută mai bine de cel care o trăiește; sensul ei va putea fi surprins doar de cel care năzuiește cu ea. Nu se poate mulțumi însă, cum ar reieși din scrierile lui Freyer, numai cu prezentul de acum și nici nu se poate mărgini, în cazul prezentului echivoc de azi, numai cu considerarea componentei ce se pare va ajunge dominantă în decursul anilor următori („doar voința conformă fundează cunoașterea adevărată“, p. 307).

Inițiativa apropierii sociologiei de realitatea în curgere și faptul încărcării ei prin aceste două corolarii poate fi ușor înțeleasă printr-o interpretare fiziognomică. Ea nu e numai o urmare a recursului frecvent la viziunea socială marxistă și a socotirii lui Marx și a lui Lorenz v. Stein drept începătorii sociologiei-știință a realității, ci e mai ales un precipitat al situației actuale a spiritualității germane, relativistă până la abuz în urma unui istorism consecvent, punând, conștientă de faptul perimării vechii ei forme de viață, înfăptuitul mai prejos de procesul înfăptuirii (vezi de pildă P. Viénot, *Incertitudes allemandes*, Paris, Valois, 1931).

În Germania, unde contribuția la depășirea tot mai completă a culturii burgheze și la înfăptuirea unei noi ordini, încă necunoscute, dar socotite în tot cazul eticește mai valoroase, e un postulat al conștiinței morale, tot mai mult cârmuitoare a vieților, atari exagerări și unilateralități sunt firești, mai ales la cei care, departe de a duce o existență extratemporală de cărturar, vor să apropie gândirea de întâmplarea concretă. Cel astfel concentrat asupra unei situații particulare uită prea des acest caracter de particularitate al ei. Chiar dacă apariția sociologiei e concomitentă cu începutul descompunerii ordinii sociale burgheze, ea nu e încă numai știința momentelor ulterioare acestei date ci poate fi aplicată și tuturor celor anterioare istoric sau logic. Deci atât satelor germane din Evul Mediu: comunității primitive, ori feudalismului din jurul anului 1000: societate divizată în stări, cât și satului răzășesc român de astăzi: comunitate încă aproape nealterată. Că, în cazul acestor forme sociale trecute, cel ce le studiază nu se găsește decât în fața unui număr oarecare de obiectivări semnificative: documente, instituții, obiecte de artă, scrieri și [al] altora de acest fel, asemenea cercetătorului „științelor logosului“ descrise de Freyer, fără a o fi trăit de fapt, fără a fi legat existențial și participând doar în gând la ele, nu înseamnă că acest studiu nu e de sociologie, fiindcă nu intrunește caracterele „științelor realității“, ci doar că această clasificare e subredă dintr-un punct de vedere mai mult.

Nici chiar denumirea de „științe ale realității“, rezervată sociologiei, psihologiei și istoriei nu e potrivită. Căci, și dacă se definesc cu Freyer științele realității drept „conștiința de sine a unei întâmplări în gândirea omului ce e legat existențial de ea“ (p. 202), deosebirea dintre uman și inuman, organic și anorganic, nu e aşa de mare — precum apare, în *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*, prin exagerarea diferențierii idealiste dintre cunoașterea eului și a non-eului, mai ales că, deși autorul nostru pretinde a deține astfel o poziție opusă celei a idealismului obiectiv, intră cu totul în vederile lui, — încât să nu se poată desemna cu atributul de ale „realității“ cel puțin toate științele spiritului și chiar și cele ale naturii. Dacă însă i se menține termenului „știință a realității“ sensul lui obișnuit de afirmație a existenței ontologice, fără a-i restrânge aplicația numai la împrejurările în care e implicat în prezent omul, acest calificativ poate fi, cu atât mai puțin, atribuit numai unei categorii de științe.

Toate disciplinele, și cele ale naturii și cele ale logosului în accepțiunea freyeriană, pleacă de la realitate. Ele sunt chiar mai strâns legate de ea: cauza tocmai a faptului că această temelie nu e remarcată. Științele logosului dintru început, pentru că în cazul lor, în raportul subiect–obiect al cunoașterii, accentul cade asupra obiectului întrupare a gândului. Iar dezvoltarea științelor naturii e o urmare a modului impecabil în care cercetătorii lor au reușit de patru secole încوace să-și mlădizeze operațiile de cunoaștere aşa încât să înregistreze cât mai nemijlocit manifestările cosmosului. În cazul sociologiei și al psihologiei, postularea

întoarcerii la realitate e necesară încă, fără îndoială, spre a curma deprinderea rationalistă, moștenită de la gândirea veacului al XVIII-lea, de a construi imaginea realității sociale și sufletești prin observații orientate după teze inițiale apriorice, ce mai persistă în numeroase reminisceんțe; dar ea nu justifică atribuirea exclusivistă a denumirii de științe ale realității.

Măsura în care gândirea lui Freyer reușește să pătrundă la idealul de realism, ce înfățișează — împreună cu încercarea de a înfăptui efectiv și de a contura distincțunea diltheyiană a științelor spiritului consacrate „sistemelor culturii“ de științele spiritului preocupate de „organizarea externă a omenirii“, în spiritul conceptiilor lui Marx, Toennies, Max și Alfred Weber și cu concentrarea influențată de Mannheim asupra prezentului critic — una din temele principale ale gândirii sale, poate fi reliefată mai bine prin *compararea poziției sale cu cea a* d-lui profesor Gusti, care, înfăptuind temeinic postulatul tuturor științelor sociale realiste: cercetarea concretului, poate reprezenta cu drept cuvânt expresia consecventă a realismului în această materie.

Urmarea studiului neîntrerupt al unor fragmente ale realității sociale e că sistemul profesat la București consideră *întreaga viață în obștie a omului în toate manifestările ei*. Freyer nu are decât o *sociologie* ca știință a realității. Aceasta numai datorită faptului că, deși resimte necesitatea de a părăsi știința făcută de departe de fapte, devenită autonomă față de realitatea pe care urma să o expliciteze, ajunsă simplă artă de a tici și combina edificii ideale ipotetice, nu și sprijinește deloc pe cercetări concrete încercarea de a fundamenta logic realismul în cunoașterea vietii omenirii (asupra rezultatelor cercetărilor întreprinse de Institutul de Sociologie al Universității din Lipsca pentru studiul structurii orașului, pe care le pomenește Freyer în articolul său din „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie“, nu s-a scris încă nimic). Celui care urmărește în cercetări temeinice cunoașterea ființării unui fragment al vietii oamenilor, aceasta îi apare ca un tot indisolubil de creații și trăiri.

Abia o clasificare logică ulterioară poate distinge în acest întreg, realizat printr-un proces continuu, fapte la care precumpănește unul din aspectele corespunzătoare uneia dintre categoriile existente în schema ideală a manifestărilor vietii omenești: știință, etică, sociologie etc. Realitatea nu e decât un tot; și una și cealaltă dintre aceste manifestări totdeodată. O *sociologie ca știință a realității* nu poate exista; e posibilă doar o *sociologie realistă*, sumă a cunoștințelor obținute prin considerarea sub aspectul sociologic (conviețuirea oamenilor) a realității globale a vietii oamenilor în obștie și a conformităților observate între ele și alte aspecte ale acestei realități. O atare sociologie e un produs, și nu o axiomă inițială; ea presupune un studiu integral al cât mai multor fragmente privite în întregime ale realității, ce să ofere și un număr cât de mare de fapte autentice și putință

stabilirii locului feței corespunzătoare aspectului social în complexul fețelor realității.

Dacă seria de concepte structurale definite de Freyer dă în trăsături mari puțină de a desprinde sensul întâmplărilor Europei din ultimele veacuri, lucrul se datorește numai faptului că ele pleacă de la Toennies și de la Max Weber și, prin aceștia, de la cercetători de fapte precise (Morgan și Summerhaine, de pildă).

Separarea netă a „științelor realității”, cunoscute existențial prin participarea la ele, de „științele logosului”, înfăptuite cu ajutorul înțelegerii obiectivărilor materiale ale unor fapte de viață (aceeași cale trebuie să o utilizeze ce e drept și istoria, știință a realității și ea, pentru tot obiectul ei, cu excepția trecutului apropiat; ceea ce sparge întrucâtva clasificarea freyeriană) nu e nici ea conformă cu caracterul de studiu al realității. Faptul că fazele istoriei trecute persistă de obicei sub înfățișarea de straturi în prezentul tuturor vremurilor la care se raport[ează] Freyer, prezintă fără îndoială o punte de trecere însemnată între ele, îngăduind cunoașterea directă în oarecare măsură a momentelor trecute, supraviețuitoare altminteri numai în forme ale spiritului obiectiv.

Fiecare dintre aceste două căi de cunoaștere încearcă să dea o imagine completă a realității spirituale: cele dintâi plecând de la înfăptuirile trainice în care viața unui fragment trecut al omenirii a cristalizat și reconstituind dinamica socială și sufletească; celealte de la frământările vieții actuale a unui astfel de fragment, cunoscut și adâncit prin studiul înfăptuirilor pe care le-a produs. Privind mai bine, modul de cunoaștere al „științelor realității” e modul de a privi ființarea omenirii prezentului și a trecutului apropiat, în cazul căreia cunoșătorul participă la efervescența actualizării viitorului, putând să interpreteze înfăptuirile ei plecând de la trăirea sensului lor. Cel al „științelor logosului”, precumpărător obiectivist, e firesc în cazul încercării de a cunoaște etape trecute mai depărtate, ce nu sunt accesibile propriu-zis decât numai prin înfăptuire care pot fi inviate doar, dar nu trăite ca celealte.

Însă aceste două căi de cunoaștere nu sunt numai complementare. Și mai mult: deosebirea dintre ele nu e decât graduală. Chiar și cunoașterea prezentului nu e propriu-zis existențială decât în cazul în care cunoșătorul cunoaște întâmplări în care e implicat. În cazul celorlalte intervine tot înțelegerea prin transpunere simpatetică, la care recurgem și când e vorba de înțeles fapte trecute păstrate în obiectivări. Dimpotrivă înțelegerea unor obiectivări presupune și ea totdeauna o oarecare participare ideală.

Cercetările monografice întreprinse sub conducerea d-lui profesor Gusti nici n-au resimțit vreodată nevoie de a socoti existențialitatea ca notă distinctivă. Cu atât mai mult cu cât, de fapt, cunoașterea care ar ține să întrunească această calitate n-ar putea să poarte, în societăți eterogene, nici cel puțin asupra unor fapte produse concomitent la locuri diferite de cel al cunoșătorului. Teoretic ar fi imposibil,

în cazul acestei premise, ca orășenii români trăitori într-o societate divizată [în] clase, să cunoască satele românești, obștii ori aşezări ierarhice divizate în stări sociale.

În cazul unei unități sociale oarecare, spre a o cunoaște pe de-a întregul, și în dinamica și în structura ei, pentru intervalul de timp accesibil, aceste cercetări recurg la o înțelegere alimentată, după împrejurări, mai mult prin înțelegerea semnificației unor obiectivări, prin transpunerea simpatetică ori prin trăirea situațiilor.

Și, în sfârșit, nu e conformă cu caracterul de studiu al realității nici încheierea teoretică pe care Freyer o numește „sistemul sociologiei“. Într-o disciplină realistă nu poate fi vorba decât de ordinea succesiunii și coexistenței faptelor; de cea a conceptelor de abia întrucât sunt expresia unor fapte concrete. Deși nu e de fapt decât o înfățișare tipizată a etapelor vieții apusene din ultima mie de ani, pretinde a fi, dacă nu „sistematica abstractă a tot ce e posibil pe teren social“, totuși „sistemul concret al structurilor sociale“ (*Einleitung*, p. 126). Adică o întocmire prealabilă sortită să facă posibilă redarea pe plan logic a realității. Situațiile, însă, pe care le cunoaște cel preocupat de realitatea antropologică sunt irepetabile și astfel iraționale: niciodată nu pot fi redate complet prin conceptele cu semnificație statornică. O sociologie realistă poate comunica sistematizarea pe care a ajuns să o dea conceptelor ce exprimă, mlădiate prin conexarea cu alte concepte, anume împrejurări, sau, odată târziu, anume conformități pe care a putut să le constate; niciodată sistemul conceptelor fundamentale ale tuturor împrejurărilor. Procedarea lui Freyer e formalistă; doar prin faptul că se intemeia în mod indirect pe fapte precise, dezvoltările lui sunt utile cercetătorului realității. Cu toate acestea, capitolul întâi din *Einleitung in die Soziologie*, scris într-o notă realistă mult mai accentuată decât restul celor două scrimeri de care ne ocupăm, exprimă concis linia pe care o urmează operațiile logice ale cunoașterii vieții în obștie în cercetările efective ale realității: „Gândirea sociologică începe deci în mod necesar prin reconturarea sau, mai lăptă, prin reactualizarea în gând a unor realități individuale în existența lor concretă. Sociologia nu numai că începe cu această intenție ci și sfârșește cu ea. Nu e numai chemarea întâi, premergătoare, a gândirii sociologice, ci și cea ultimă, unică: înțelegerea unor situații sociale de ansamblu istoricește unice“ (p. 21).

De fapt aceste două scrimeri ale lui Freyer nu-i oferă cititorului ceea ce vor să-i dea. Sunt, în toate privințele, și mai mult și mai puțin decât trebuia. Mai puțin: căci nu reușesc să înfăptuiască încheierea completă, dar simplă, a sociologiei pe care o căutau. Mai mult: pentru că, tocmai prin îndoileile pe care le trezesc nehotărârile lor, mijlocesc mai puternic decât marea multime a operelor aparent bine legate, conștiința fecundă a incertitudinii temeiurilor cunoștinței omenești. Mai-puținul lor, ce poate deveni cu ușurință punctul de plecare al unor adânciri și lărgiri, e fără îndoială un foarte-mult.

HANS FREYER: *SOZIOLOGIE ALS WIRKLICHKEITSWISSENSCHAFT (SOCIOLOGIA CA STIINȚĂ A REALITĂȚII); EINLEITUNG IN DIE SOZIOLOGIE (INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE)*

Publicat în „Arhiva“, an. X (1932), nr. 1–4, p. 729–739, la rubrica *Recenzii*, în care A.G. semnează de asemenea recenzia la Richard Müller-Freienfels: *Allgemeine Sozial- und Kulturpsychologie* (Psihologia generală a societății și culturii). Recenzia critică a celor două cărți ale lui Freyer se înscrie în aceeași serie a tratărilor consistente de care am vorbit în adnotările la Sombart: *Die drei Nationalökonomien*. La sosirea în Germania, în noiembrie 1933, A.G. cunoștea în amănunt gândirea lui Sombart, Freyer, Müller-Freienfels și publicase un număr de texte solid meditate cu privire la fiecare dintre ei. Nu e deci surprinzător faptul că Freyer va deveni ulterior directorul tezei sale de doctorat.

În același volum al „Arhivei“, A.G. semnează și recenzia la Tudor Vianu: *Arta și frumosul. Din problemele constituției și relației lor* (care va fi reprodusă în volumul III al *Opere-lor* lui A.G.).